

УДК 330.564.2

Доценко І.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Хмельницького національного університету

Доценко В.В.
студентка
Хмельницького національного університету

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

STATE SOCIAL STANDARDS AND GUARANTEES SOCIAL SECURITY SYSTEM POPULATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено питання формування державних соціальних стандартів у політиці доходів населення з урахуванням глобальних змін, які відбуваються у світовій та українській економіці. Визначено основні фактори, що впливають на формування рівня соціальних стандартів. Проаналізовано прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії. Оцінено його вплив на основні державні соціальні гарантії та формування доходів населення.

Ключові слова: соціальні стандарти, соціальні гарантії, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы вопросы формирования государственных социальных стандартов в политике доходов населения с учетом глобальных изменений, которые происходят в мировой и украинской экономике. Определены основные факторы, влияющие на формирование уровня социальных стандартов. Проанализирован прожиточный минимум как базовый государственный социальный стандарт, на основе которого определяются государственные социальные гарантии. Осуществлена оценка его влияния на основные государственные социальные гарантии и формирование доходов населения.

Ключевые слова: социальные стандарты, социальные гарантии, прожиточный минимум, минимальная заработная плата.

ANNOTATION

The article explored the formation of social standards in politics incomes considering global changes taking place in the world and the Ukrainian economy. The main factors influencing the level of social standards. Analyzed the living wage as a basic state social standard, are determined on the basis of state social guarantees. Reviewed by its impact on the basic state social guarantees and the formation of income.

Keywords: social standards, social security, living wage and minimum wage.

Постановка проблеми. У контексті євроінтеграційної стратегії України особливої важливості набуває завдання цілеспрямованого забезпечення рівня та якості життєвих стандартів, адекватних стандартам ЄС, подальше формування в Україні середнього класу, що гарантує стабільність та демократизацію суспільства.

Однією з ознак ефективної системи соціального забезпечення в державі є існування якісної системи соціальних стандартів, яка має передбачати не лише закріплення їх у нормативно-правових актах, але й виконання та реалізацію

на практиці. Соціальні стандарти є визначальними для забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також для формування фінансових ресурсів. Вони дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечення високих стандартів життя та рівного доступу її громадян до суспільних благ та послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні питання визначення соціальних стандартів та гарантій знайшли відображення у працях таких провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, як В. Антропов, Н. Балтачєєва, Н. Баранова, У. Беверідж, І. Гнибіденко, А. Гриненко, О. Грішнова, Л. Ерхард, Т. Кір'ян, С. Коваль, А. Колот, С. Корецька, С. Мельник, Е. Лібанова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас ряд питань з даної проблематики недостатньо висвітлені у наукових працях. Актуальність проблеми формування та реалізації ефективної системи соціальних гарантій, її теоретична та практична значущість, високий ступінь дискусійності, необхідність осмислення та використання вітчизняної і закордонної теоретичної спадщини й практичного досвіду в цій сфері зумовили вибір теми дослідження.

Мета статті полягає у поглибленні теоретичних засад функціонування соціальних стандартів та гарантій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні стандарти встановлюються і гарантуються державою у різних сферах, зокрема, у сфері доходів населення, житлово-комунального, побутового соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, державної соціальної допомоги та інших видів соціальних виплат, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики [1].

Перш за все важливо розглянути змістовну сутність економічної категорії «соціальні гарантії». Поняття «гарантія» походить від французького *garantie* (від *garantir* – забезпечення, запорука), «соціальна» – від латинського *socialis* – суспільний.

Згідно із Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [1].

Принципами формування державних соціальних стандартів і нормативів є: забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного; законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів; диференційований за соціально-демографічними ознаками підхід до визначення нормативів; наукове обґрунтування норм споживання й забезпечення та ін.

Державні соціальні гарантії встановлюються законодавчими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом (рис. 1).

Необхідно зазначити, що зростання матеріального добробуту більшості населення України в останні роки відбувається без значного поліпшення якості життя. Державні соціальні стандарти та гарантії залишаються низькими, а біль-

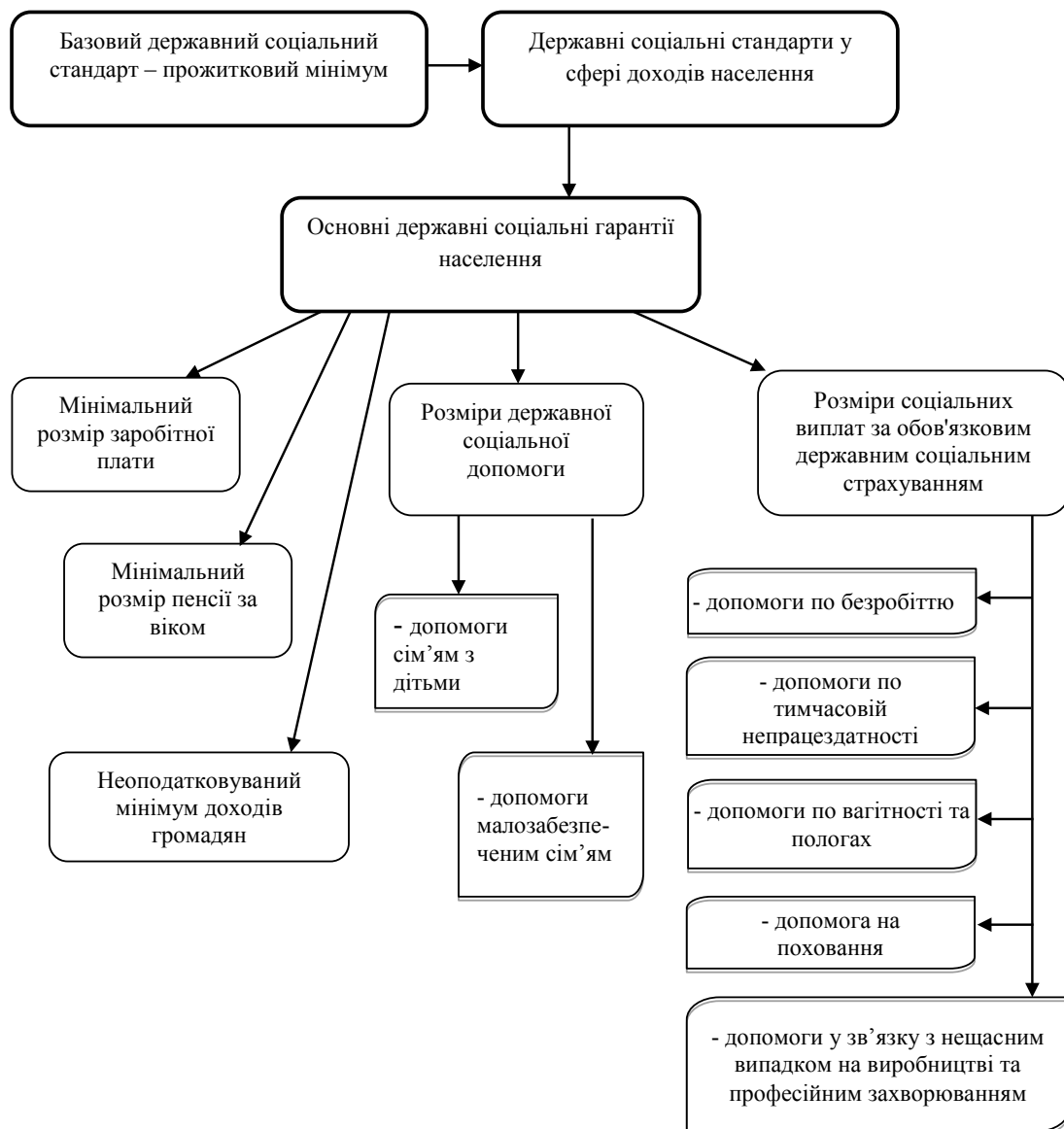

Рис. 1. Діюча структура державних соціальних стандартів та гарантій в системі соціального забезпечення економічно активного населення в Україні

шість населення, у т. ч. економічно активне, є бідним і в кризових умовах стає ще біднішим. Поширення бідності серед працюючих становить загрозу на шляху збалансованого та прогресивного розвитку країни, що виявляється в зниженні якості людського потенціалу, погіршенні демографічної ситуації, зростанні соціального напруження в суспільстві [2, с. 53], тоді як соціальний стандарт, з одного боку – цільовий орієнтир, на досягнення якого спрямована соціальна політика, а з іншого – міра, за допомогою якої може визначатися обсяг ресурсів, необхідних для досягнення певного рівня забезпеченості та задоволення потреб населення [3].

В Україні базовим державним соціальним стандартом визначено прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [1].

Відповідно до багатьох законів України соціального спрямування, прожитковий мінімум є основним соціальним стандартом, який застосовується для загальної оцінки рівня життя населення в Україні, є основою для реалізації та розроблення окремих державних соціальних програм. Важливість прожиткового мінімуму пов'язана також з тим, що за допомогою цього стандарту встановлюється кількість бідного населення, у якого доходи менші за величину прожиткового мінімуму. Тому в багатьох країнах уряди змушені розраховувати цей показник і встановлювати працюючому населенню мінімальну заробітну плату, не нижчу за цей показник.

Прожитковий мінімум в Україні як базовий державний соціальний стандарт застосовується для [4]:

- загальної оцінки рівня життя та визначення рівня бідності, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;
- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, стипендій та інших соціальних виплат;
- визначення права на призначення соціальної допомоги;
- визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;
- формування державного бюджету України і місцевих бюджетів.

Прожитковий мінімум встановлюється для різних соціально-демографічних груп населення, а саме: дітей віком до шести років, дітей віком від шести до 18 років, працездатних осіб та осіб, які втратили працездатність. Тоді

як прожитковий мінімум доцільно розраховувати не на людину, а на сім'ю (домогосподарство). Як підтверджують окремі наукові дослідження, це дасть змогу точніше визначити потреби та врахувати ефект економії на масштабах, що виникає за спільного провадження господарства. Для збільшення точності таких розрахунків має бути виділено кілька типів домогосподарств, для кожного з яких визначатиметься своя величина прожиткового мінімуму [5].

До найважливіших державних соціальних гарантій забезпечення економічно активного населення належить розмір мінімальної заробітної плати. Заробітна плата являє собою один з головних показників і чинників рівня соціально-економічного життя кожної країни, колективу, людини. Найгострішою соціальною проблемою в Україні є велика різниця між високою вартістю життя і низькою ціною праці. Оплата праці українців знаходиться на одному з найнижчих рівнів серед країн Європи.

Проте незалежно від формулювання сутності заробітної плати всі науковці вважають, що вона повинна відбивати існуючі в державі соціальні, економічні та виробничі відносини. В свою чергу, такі відносини виявляються через функції заробітної плати. Різні автори [6; 7] виділяють від двох до десяти функцій заробітної плати. Однак більшість з них надають першочергової уваги таким функціям заробітної плати:

- відтворювальна функція заробітної плати – полягає у забезпеченні працівників та членів їх сімей необхідними життєвими благами для відтворення робочої сили, для відтворення поколінь тощо;
- стимулююча, або мотивуюча, функція заробітної плати – полягає у встановленні залежності її розміру від кількості та якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства;
- регулююча, або ресурснорозміщувальна, функція заробітної плати – полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури;
- соціальна функція заробітної плати – відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманим працівником і власником засобів виробництва;
- функція формування платоспроможного попиту населення – її призначення полягає в узгодженні платоспроможного попиту, під яким прийнято розуміти форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, і виробництва споживчих товарів – з іншого.

Очевидно, що законодавчо встановлені розміри мінімальної заробітної плати не спроможні задовольнити потреби працівника та його родини. За таких умов заробітна плата втрачає свою мотиваційну функцію щодо забезпечення відтворення робочої сили і стимулу до праці.

До важливих державних соціальних гарантій у сфері доходів населення, які стосуються соціального забезпечення економічно активного населення, належать виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Сьогодні в Україні здійснюються соціальні виплати за такими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування: страхування на випадок безробіття; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; пенсійне страхування. Керівництво та управління зазначеними видами соціального страхування здійснюється державними цільовими позабюджетними фондами соціального страхування, фінансові ресурси яких відокремлені від державного бюджету. Однак при цьому держава здійснює нагляд та контроль діяльності зазначених фондів, створює правову основу через прийняття законів та підзаконних актів.

Висновки. Останніми роками погіршується динаміка співвідношення розмірів державних соціальних гарантій до середньомісячної заробітної плати по країні та відбувається зниження реальних розмірів соціальних гарантій, що створює негативні тенденції. Отже, в цілому проведений аналіз засвідчив, що на сьогодні більшість розмірів державних соціальних стандартів та гарантій залишаються незадовільними і не забезпечують дотримання конституційного

права людини на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
2. Александрова А.В. Европейское социальное законодательство и вызовы глобализации / А.В. Александрова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uristrus.narod.ru/articles.htm>.
3. Чеканов Е. Регулирование минимальной заработной платы: международные нормы и национальные особенности / Е. Чеканов // Человек и труд. – 2006. – № 8 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://chelt.ru/2006/8-06/4chkanov_806.html.
4. Новосільська Т.В. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт / Т.В. Новосільська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 3(50). – Ч. 2. – С. 175–181.
5. Борода М. Соціальні стандарти в Україні та ЄС / М. Борода // Європейські акценти. – 2010. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://icps.com.ua/pub/files/55/26/EF_5_2010_UKR.pdf.
6. Проблеми регулювання оплати праці у посткризовій економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/1732>.
7. Бондарчук К. Заробітна плата в контексті соціально-економічного захисту найманих працівників / К. Бондарчук // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 1. – С. 3–9.